

DİVAN ŞİİRİNDE SAVAŞ VE FEHİM-İ KADİM’İN SAVAŞ GAZELLERİ

Hanife Dilek BATISLAM¹

ÖZET

Savaş, edebiyatımızın en eski dönemlerinden beri edebi metinlerde çeşitli şekillerde yer verilen önemli konulardan biridir. Edebiyatın dönemlerinin her birinde farklı özellikleri ve nitelikleriyle değişik eserlerde yer almıştır. İslâmiyet’in kabulüyle savaş edebiyatı içinde cihat kavramıyla birlikte “fetihnâme”, zafernâme” ve “gazavâtname” türü eserler öne çıkmaya başlamıştır. Savaş ya da savaşları anlatan müstakil eserler yazılmıştır.

Divan edebiyatında da özellikle, şairlerin kasidelerinde övdükleri devlet adamlarının katıldıkları savaşlardan ve bu savaşlardaki kahramanlıklarından söz ettikleri görülür. Kasidelerde doğrudan bir savaş konu edilebilir ya da savaş tasvirlerine yer verilebilir. Divan şiirinde kimi zaman “cidâl, harp, cenk, perhâş, erdeb, rezm” vb. eşanlamlılılarıyla da karşılanan savaş, divan şiirinin söz varlığı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bazı şiirlerde de savaş ya da benzer, eş anlamlı kelimeler redif olarak kullanılmıştır. Ancak, divan şiirinin dünyası içinde savaş gerçek anlamıyla yer almakla birlikte, daha çok mecazi anlamıyla vardır. Bu mecazi anlatımda savaş, şiirin geleneksel tipleri âşıkla-sevgili ya da âşıkla rakip arasında geçmektedir. Âşık sevgilinin güzellik ülkesine sefer yapar. Sevgilinin güzellik unsurları ve rakip âşığın karşısına engel olarak çıkar.

Divan şiirinde savaş ve savaşla ilgili unsurların kullanımını genel olarak değerlendirdikten sonra; Fehîm-i Kadîm Divanı’nda bulunan savaşla ilgili “ceng” redifli gazelle; redifinde “sulh-ceng”, “düşman-dost” tezadına yer verilen gazeli biçim ve içerik özellikleri bakımından inceleyip değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Divan Şiiri, Gazel, Fehîm-i Kadîm.

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, batislam@cu.edu.tr

WAR IN THE DIVAN POEM AND THE WAR GAZELS OF FEHİM-I KADİM

ABSTRACT

War has been one of the important topics in literary texts since the earliest periods of our literature. Each of the periods of literature has been deal twith in different Works with different qualities and qualities. In the war literature with the acceptance of Islam, with the concept of jihad, "conquest" and "gazavâtnâme" started to appear. Independent Works describing war or wars were written.

Especially in Divan literature, it is seen that in poetry of thepoets, the tombs of the poets talk about the battles of statesmen and the heroism of these wars. A direct battle can take place in the casinos, or war depictions can be included. In Divan poetry, sometimes "cidâl, harp, cenk, perhâş, erdeb, resin" and so on. The battle, which is also wel come d by synonyms, has an important place in the so vereignty of divan poetry. In some poems, war or similar, synonymsareused as redif. However, in theworld of divan poetry, there is more metaphorical meaning, with war being taken literally. Inthismetaphoricalnarrative, warfare, traditionaltypes of poetry pass between lovers-lovers or lovers versus opponents. In love travels to the beauty country of love. It comes out as an obstacle against the beauty elements of your lover and the opponent'slover.

We will examine and evaluate in terms of the characteristics of the vassal form and content of theso-called "sulh-ceng" "enemy-friend" in the "ceng" redifferent gazelle redifference on thewar in the Divan of Fehîm-i Kadîm, after generally evaluating the use of elements of war and war in the divan poem.

Keywords: War, Divan Şiiri, Gazel, Fehîm-i Kadîm.

GİRİŞ

“Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, muharebe, harp, cenk; uğraşma, kavga, mücadele; hayvanların birbirleriyle yaptığı mücadele; bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele” vb. anlamlar verilen savaşın; “iç savaş, kimyasal savaş, psikolojik savaş, sıcak savaş, soğuk savaş, çete savaşı, gerilla savaşı, meydan savaşı, uzay savaşı, sinir savaşı, yıldız savaşı, ölüm kalım savaşı”(TS 2009: 1710) gibi çeşitlerinden söz edilebilir. Tasavvufi anlamda savaş, “Çeşit çeşit maddî ve manevî musibetlerle Hakk'ın kulumu denemesi ve sınaması” dır (Uludağ 1996: 117-118).

Savaşın kendine göre, hukuku, kuralları, savaş ilanının şartları, savaşın sona ermesi gibi bir takım belirli aşamaları vardır. Bu aşamaların özellikleri ve nitelikleri devletlerarası hukukta da farklı sorumluluk ve yükümlülüklerle kayıt altına alınmıştır. İslam tarihi ve İslam hukuku içinde de savaşla ilgili düzenleme ve değerlendirmeler önemli bir yer tutar. Osmanlı devletinin katıldığı savaşlar ve savaşla ilgili uygulamalar da konunun bir başka boyutudur². Birçok savaşa sahne olan Osmanlı dönemi, savaş kültürü ve edebiyatı bakımından ayrıca incelenip değerlendirilecek zengin bir birikime sahiptir.

Geçmişe kıyasla modern zamanların savaşları da çok daha zorlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Savaş, her ne şekilde ve ne sebeple olursa olsun toplumlar için ciddi bir yıkımdır. Sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçlarıyla yaratacağı önemli değişimlere engel olmak da kolay değildir. İnsanlık tarihi boyunca etkileriyle toplumları çeşitli şekillerde önemli değişim ve dönüşümlerden geçiren savaşlar, insanların hayatlarında da derin izler bırakmıştır. Savaşları yaşayan insanların duygu ve düşünce dünyalarındaki fırtınalar edebi eserler için ilgi çekici konular arasında yer almıştır. Zamanla savaşlardan geçen toplumların çoğunda savaşın değişik etkilerini ele alan bir savaş edebiyatı ortaya çıkmıştır.

Edebiyatımızın destan döneminden başlayarak edebi eserlerde en çok işlenen konulardan biri de savaştır. Destanlarda, Dede Korkut hikâyelerinde ve halk hikâyelerinde kahramanların çoğu savaşlarla karşı karşıya kalır. Cesaretleri, azimleri ve mücadele güçleriyle girdikleri çeşitli savaşlardan başarıyla çıkarlar. İslâmiyet'in kabulünden sonra ortaya çıkan edebi eserlerde İslam Kültürünün etkisiyle savaş konusu daha farklı şekilde işlenmeye başlar. Amacı değişen, din uğruna yapılan savaş, cihat, “fetihnâme”, “zafernâme” ve “gazavatnâme” türü eserler aracılığıyla anlatılır (TDEA 1981: 104).

² Bu konularda ayrıntılı bilgi için bk. Yaman, Ahmet (2009). “Savaş”. *DİA*. C.36. İstanbul: TDV. Yay. s. 189-194; Terzi, Mustafa Zeki (2009). “Savaş, İslâm Tarihi”. *DİA*.C.36, İstanbul: TDV. Yay. s. 194-196; Agoston, Gabor (2009). “Savaş, Osmanlı Dönemi”. *DİA*. C. 36. İstanbul: TDV. Yay. s. 196-200.

DİVAN ŞİİRİNDE SAVAŞ

Konuya divan şiiri açısından bakılırsa, savaşın daha çok kasidelerde işlendiği görülür. Kasidelerde gerçek savaş tasvirlerine yer verildiği gibi, kimi zaman da övgüsü yapılan devlet adamlarının katıldıkları savaşlar ve savaşlarda gösterdikleri kahramanlıklar da anlatılabilir. Bu tür örneklerde daha çok gerçek anlamda bir savaştan söz edilir. Söz konusu gerçek bir savaşın anlatıldığı şiirlerde padişahın savaş ilan etmesi, asker toplanması, askerin manevi gücünü arttırmak amacıyla yapılan dualar, hücum, düşmana karşı zafer kazanılması, savaşta kullanılan silah, araç ve gereçlerle ilgili bilgi ve izlenimlere yer verilmiştir (TDEA 1981: 104).

Divan şiirinde, “cenk, rezm, gavga, sefer” vb. eş ya da yakın anlamlılarının da yer aldığı savaş, mecazi anlamda sevgili ile âşık ya da âşık ile rakip arasında yaşanan bir olaya dönüşür. Sevgilinin güzellik ülkesini ele geçirmek isteyen âşık sefere çıkar. Sevgilinin yay kaşından çıkan ok kirpikler, kılıç gibi keskin gamzesi (yan bakışı), karanlık geceye benzeyen saçları ve diğer güzellik unsurları bir ordu gibi âşığın gönlüne hücum eder. Bir yandan da rakip âşığa saldırır. Bu durum karşısında çoğu zaman âşık perişan olur, bağı delinir, kalbine oklar saplanır, gam askeri âşığın gönül ülkesini yağmalar (TDEA 1981: 104).

Savaşın yanı sıra savaşta kullanılan araç ve gereçler de divan şiirinde benzetme ve hayal unsuru olarak kullanılabilirler. Bu konuyla ilgili olarak bazı divan tahlillerinde de çeşitli açıklamalara yer verilmiştir. Divan tahlillerinde, divanlarda sıkça söz konusu edilen silahlar arasında; kılıç (tîg, hüsâm), hançer, yarag, ok (tîr, hadeng, nâvek), yay (keman), teber, kargı, mızrak, süngü (nîze, rumh, sinân), gürz, şeşper, kalkan, pulâd, miğfer vb. sayılır. Daha çok sevgilinin güzellik unsurları durumundaki kaş, kirpik ve gamze öldürücü silahlara benzetilir. Ayrıca savaş araçları sevgilinin güzellik unsurları dışında, başka ilgiler etrafında, değişik hayal ve benzetmelere de konu olur (Kurnaz 1987: 150-153; Sefercioğlu 1990: 111-113). Kimi zaman da geleneksel sevgili tipi silahlı bir asker ya da savaşçı gibi tasvir edilir. Sevgilinin gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları kılıç, hançer ve oka benzetilirken saçları da kementtir. Kaşlar okunu fırlatmaya hazır yaydır. Silahlara dayalı bu benzetmeler sevgiliyi vurucu ve kan dökücü bir savaşçıya dönüştürür (Akün 1994: 416-419).

Savaşın en önemli taraflarından biri olarak kabul edilebilecek “düşman” da divan şiirinde çok yönlü ve kapsamlı olarak ele alınmış unsurlardan biridir denilebilir. Çünkü en önemli savaş nedeni, düşman ve düşmanlığın varlığıdır. Divan şiiri örnekleri arasında, özellikle savaş ve seferlerin yoğun olduğu XVII. yüzyıl divanlarında düşman redifli gazellere sıklıkla rastlanması “düşman”ın divan şiirinin dünyası içinde önemli bir yer tuttuğunun göstergesidir (Batislam2016: 277-301).

Savaş ve savaşla ilgili unsurların divan şiirindeki kullanımını ele alan araştırmalara bakıldığında şimdilik bildiğimiz tek örnek “Osmanlı Şairlerinin Divanlarında Fetihler-Zaferler (18. yy.)” adlı kitaptır. Bu kitap dışında çok kapsamlı ve hacimli çalışmaların yapıldığı söylenemez. Divanlardaki şiirlerden yola çıkılarak XVIII. yüzyıldaki fetihleri ve zaferleri konu edinen kitapta Prut seferi, Venedik ve Avusturya seferleri, İran seferleri, Rusya ve Avusturya savaşları, Fransa ile Mısır savaşı gibi gerçek savaşlardan söz eden çeşitli metinler değerlendirilmiş

fetih-nâme ve gazavat-nâmelerden de söz edilmiştir. Ayrıca kitabın sonunda divanlardan seçilmiş örnek şiirlere de yer verilmiştir (Sona 2019:195-222). Makale boyutundaki çalışmalardan; “Divan Şiirinde Sefer” (Solmaz 2005: 133-145), “XVII. Yüzyıl Şairi Mezâkî’ye Göre Lehistan Savaşı” (Kuzubaş 2006: 213-225), “Gazadan Gazele: Divan Şiirinde Hamasi Gazeller” (Öztürk 2015: 84-101), “Divan Şiirinde Düşman” (Batıslam 2016: 277-301), “Bağdatlı Ruhî Divanı’nda Osmanlı Savaş Kültürüne Ait Kavramlar” (Sarıkaya 2017: 121-146) başlıklı olanlarının konuyla doğrudan, “Nef’î’de Söz ve Savaş İlgisi” (Selçuk 2006: 233-246) adlı makalenin ise dolaylı olarak ilgili olduğu söylenebilir.

FEHÎM-İ KADÎM VE SAVAŞ GAZELLERİ

Savaş konulu iki şiiri sebebiyle dikkati çeken Fehîm-i Kadîm XVII. yüzyıl divan şairlerindedir. Asıl adı Mustafa, mahlası Fehîm’dir. Kaynaklarda babasının Halep asıllı olduğu, İstanbul’da Tahtakale’de veya Parmakkapı’da unculuk ya da kurabiyecilik yaptığı için Fehîm’ede “Uncuzâde” denildiği söylenir. Aynı mahlası kullanan Süleyman Fehîm Efendi ile karıştırılmaması için “Kadîm” sıfatıyla anılmaktadır. Doğum tarihi 1037 (1627) olarak gösterilmektedir. Şairin yakın arkadaşı Evliya Çelebi onun on yedi on sekiz yaşlarında divan tertip ettiğinisöyler. Tahsili ve yetişmesi hakkında da fazla bilgi bulunmayan Fehîm’in Arapçayı ailesinden ana dili olarak öğrendiği, kendi şiirlerinden Farsçayı da iyi bildiği anlaşılmaktadır (Üzgör 1995: 295-296).

Fehîm’in bir süre kâtiplik yaptığı; Kudüs, Mekke, Medine, Edirne ve son olarak da Mısır’da bulunduğu bilinmektedir. Mısır’a gitmeden önce yazdığı bazı şiirlerinde talihsizliğinden, Anadolu’da mevki sahiplerinin değer bilmezliklerinden ve şairlerin rezilliklerinden şikâyet eder. 1644 yılında Mısır’a vali tayin edilen Eyüp Paşa’nın maiyetine katılır. Şiirlerinden Mısır’da bir süre rahata kavuştuğu anlaşılan Fehîm zamanla buradan da sıkılır ve İstanbul’a duyduğu hasreti dile getirmeye başlar. Mısır Kalesi dizdarı Mehmed Ağa’nın sağladığı imkânlarla Mısır hazinesini İstanbul’a götürülen bir kafileye katılır. Kendi ifadesiyle “Mısır zindanı”ndan kurtulup “vatan-ı aslı” dediği İstanbul’a hareket eder. Ancak bu arzusuna kavuşamadan sıtma veya veba sebebiyle, 1057 (1647) yılında Konya İlgin’da vefat eder (Üzgör 1995: 295-296).

En güzel şiirlerinden biri kabul edilen “rûz u şeb” redifli kasidesini na’t olarak kaleme alan, en hacimli şiirini on iki imam için yazan, ilhamında Mevlevîlikle ilgili unsurların geniş yer tutan Fehîm hoşsohbet, tok sözlü bir şairdir. Bir divan şairi olarak Fehîm’in en büyük özelliği kendine has bir üslûp sahibi olmasıdır. Pek çok şiirinde görülen ıstırap divan şiirinin genel olarak benimsediği bir tutum veya Sebki Hindî’ye has bir özellik olmasının yanı sıra onun mizacının ve kendi hayatının şiirine yansımalarıdır. Ayrıca şiirlerinde iç dünyasını anlatan şair, Sebki Hindî’nin de divan şiirindeki ilk büyük temsilcilerindedir. Bu üslûbun özelliği olan söz sanatları yerine anlam sanatlarını tercih etmeyi benimseyen Fehîm, şiirinde fazla sözden kaçınıp kısa ve dolgun söyleyişi tercih etmiş, aynı zamanda kafiye ve rediflerde de yenilikler yapmıştır (Üzgör 1995: 295-296).

Fehîm Divanı’nda bulunan, inceleyeceğimiz ilk gazel “ceng” redifli beş beyitlik gazeldir. Gazel metnini ve bugünün diline çevirisini aşağıda veriyoruz:

1. Âhum ile her gece eyler sipâh-ı mâh **ceng**

Berk-ı âteş-bâddur gûyâ ki eyler kâh **ceng**

“Âhım sanki saman çöpüne ateşler çakan bir şimşek gibi, ay sipahisiyle her gece cenk etmektedir” beytinde âşğın âhı ile ayın ordusu savaşı. Bu savaş ateş saçan rüzgârın şimşegi ile saman çöpü arasındaki savaşa benzetilmiştir. Âşğın âhı ile ateş saçan şimşek; ay ordusu ile de saman çöpü arasında bir benzerlik ilgisi kurulmuştur. Samanın yıldırımın, ateşin karşısındaki çaresizliği; âşğın âhının şiddetinin ay ordusundan daha güçlü olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır. Âşğın âhı burada gelenekte de sıklıkla rastlandığı gibi gökyüzüne doğru yükselir. Gerçek bir savaştan çok mecazi anlamda savaşın ele alındığı beyitte, savaş ve ordu alışılmadık bağdaştırmalarla verilmiştir.

2. Tünd-hû şâh gördüm âştî bilmez nedür

Bende-i efgendesiyile itmede her gâh **ceng**

“Barış nedir bilmeyen, düşkün köleleriyle her an savaşan, kötü huylu (bir) padişah gördüm” beytinde âşık sevgiliyi, ona düşkün köleleri (âşıkları) ile durmadan savaşan, barışın ne olduğunu bilmeyen kötü huylu bir padişah olarak görür. Beyitte şah-bende, âştî-ceng tezadı dikkati çekmektedir.

3. Çeşm-i saff-ı müjgân saldukça ider müjgân hücûm

‘Askere gayret düşer itdükçe lâbüd şâh **ceng**

“Kırpık saflarının komutanı olan göz, bu safları saldıka kırpikler hücum eder, şüphesiz padişah savaştıkça askere gayret düşer” beytinde sevgilinin gözünün etrafındaki kırpikler sıraya dizilmiş ok gibi düşünölmüş, sevgilinin gözünü hareket ettirerek bu kırpik oklarının hücum etmesine neden olduğu söylenmiştir. Bu durum padişahın savaşa devam etmesinin askerin gayretini arttırmasına benzetilmiştir. Padişah sevgili, gayret içinde olan asker de onun gözünün hareketiyle hücumu geçen kırpik oklarıdır.

4. La’l-i mey-gûnı rakîb öpdükçe olur hışm-gîn

Eylemez mest olmayınca kâfir-i güm-râh **ceng**

“Rakip sevgilinin şarap renkli dudağını öptükçe kızar, yolunu şaşırın kâfir, sarhoş olmayınca savaşmaz” beytinde yolunu şaşırın kâfirlerin sarhoş olmayınca savaşmadıklarına dikkat çekilir. Rakip de onlar gibi sevgilinin şarap renkli dudağını öptükçe öfkesi artar. Yolunu şaşırılmış sarhoş kâfirle rakip arasında benzerlik ilgisi kurulmuştur. Rakibin sarhoşluk nedeni sevgilinin şarap renkli dudağını öpmesidir. Sarhoşluk hem rakibi hem de kâfiri savaşa teşvik etmiş görünmektedir. Beyitte la’l-i mey-gûn ile mest olmak; rakîb ile kâfir-i güm-râh ve hışm-gîn ile cenk arasında bağlantı kurularak gerçekleştirilmiş bir leff ü neşr vardır.

5. Eyleyen ‘uşşâk-ı zâra gâh lutf u gâh **ceng**

Gamze der-baht-ı Fehîmî ebrüvân-ı âh **ceng** (Fehim D. G. CLXVIII/ s. 530-531)

“İnleyen âşıklara bazen iyilik gösterip bazen da onlarla savaşan gamze, Fehim’in bahtında âhın kaşlarıyla savaşır” beytinde sevgilinin yan bakışı âşıklara kimi zaman iyi davranır kimi zaman da onlarla savaşır. Ancak, Fehim’in talihinde, âhının kaşlarıyla savaşmak vardır. Sevgilinin gamzesi, Fehîm’e lütufkâr yanını değil savaşçı tarafını gösterir.

Gazelin redif kelimesinin gazel rediflerinde çok rastlanmayan “ceng” kelimesi olması dikkati çekmekle birlikte; şair, gazelin mahlas beytinin de matla beyti gibi kendi içinde kafiyeli olmasını sağlayarak gazelin biçimsel özelliklerinde ve ahenginde de belirli değişikliklere gitmiş görünmektedir.

İçerikte de âşığın sürekli sevgili ya da rakiple bir mücadele, savaş içinde olduğu kimi zaman bu savaşa tabiat unsurlarının da eşlik ettiği vurgulanmıştır. Gazelde savaş ve savaşa ait çeşitli benzetme unsurlarından yararlanılarak âşıkla-sevgili ya da âşıkla rakip arasındaki savaş, bu savaşta sevgilinin güzellik unsurlarının nasıl etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Gerçek bir savaştan çok divan şiirinin geleneksel dünyası içinde mecazi anlamda gerçekleşen savaştan söz edilmiştir. Şiirin gazel olması da savaşın bu şekilde ele alınmasında etkilidir.

İnceleyeceğimiz ikinci örnek, redif olarak “sulh-ceng”, “düşman-dost” tezadının kullanıldığı gazeldir. Hem redif kullanımı hem de içerik açısından farklı özellikleri olan bu gazel de hayli dikkat çekicidir. Daha çok sevgiliyle âşık arasında geçen çatışmayı anlatan âşıkane gazelin çevirisini aşağıda veriyoruz:

1. Tâ ki oldı çeşm-i dilber **sulh-düşmen ceng-dost**

Oldılar nâçâr diller **sulh-düşmen ceng-dost**

“Dilberin gözü barış düşmanı ve savaş dostu olduğundan beri, çaresiz gönüller de barış düşmanı ve savaş dostu oldular” beytinde sevgilinin gözünün barış düşmanı, savaş dostu olması yüzünden, çaresiz âşıkların gönüllerinin de sevgiliye uyup barış düşmanı ve savaş dostu oldukları anlatılmıştır.

2. El-hazer ey sulh-cûyân geldi ol hûnî-nigâh

Pür gazab der-dest hançer **sulh-düşmen ceng-dost**

“Ey barış arayanlar! Çekinin(korkun), barış düşmanı ve savaş dostu o kan dökücü bakış, kızgınlıkla dolu, elinde hançer(le) geldi” beytinde barış arayanların sevgilinin kan dökücü bakışıyla, kızgınlıkla elinde hançerle barış düşmanı ve savaş dostu olarak gelmesinden korkmaları gerektiği hatırlatılmıştır.

3. Müjde teşrîf-i şehâdet on sekiz bin ‘âleme

Geldi yektâ ol sitem-ger **sulh-düşmen ceng-dost**

“Müjde, on sekiz bin âleme şehitliği şereflendirmeye barış düşmanı ve savaş dostu o zalim tek, seçkin geldi” beytinde tek, eşsiz fakat zalim sevgilinin bütün varlık âlemine şehitliği şereflendirmek için barış düşmanı ve savaş dostu olarak geldiği söylenmiştir. Beyitte savaşla ilgili olarak şehitlik müjdesinin bütün âlem açısından önemine dikkat çekilmiştir.

4. Âştî-matlab 'adem mülkin penâh itsün k'o şûh

Saf-şikendür rûz-ı mahşer **sulh-düşmen ceng-dost**

“O barış düşmanı ve savaş dostu şuh (sevgili), mahşer gününde safları dağıtır, bu nedenle barış, huzur isteyenler yokluk ülkesini sığınak etsinler” beytinde mahşer gününde dahi şuh sevgilinin barış düşmanı savaş dostu olarak safları dağıttığını görenlerin barış isteğiyle ancak yokluk ülkesini sığınak edinebilecekleri anlatılmıştır. Amaç sevgilinin kıyamet gününde dahi barışa düşman savaşa dost olacak kadar acımasız ve değişmez olduğunu vurgulamaktır.

5.El-emân-hâh olma îmânun şikest itse Fehîm

Mest iken olur kâfer **sulh-düşmen ceng-dost** (Fehim D. G. 24/336-337)

“(Ey) Fehim! Seni dininden çıkarsa dahi aman dileyip yardım isteme, kâfir sarhoşken barış düşmanı ve savaş dostu olur” beytinde de en zor şartlarda bile olsa şairin (ya da âşığın) barış düşmanı ve savaş dostu sarhoş bir kâfirden aman dileyip yardım istememesi tavsiye edilmiştir.

Gazelde genel olarak sevgilinin ya da rakibin barışa düşman savaşa dost olduğu tezadından yola çıkılarak âşığın iyi ve olumlu beklentiler içinde bulunmasının anlamsızlığı dile getirilmiştir.

Her iki gazelde de aslında gerçek bir savaştan ziyade divan şiirinin geleneksel tipleri, âşık-sevgili-rakip arasındaki mücadele savaş ve savaşla ilgili unsurlar yardımıyla anlatılmıştır. Bu üç geleneksel tip arasındaki mücadelenin savaş ve savaşla ilgili unsurlardan yararlanılarak anlatılması; savaş unsurlarının divan şiirinin benzetme ve hayal dünyası içindeki yerine dair bazı ipuçları içermesi bakımından Fehîm-i Kadîm'in iki gazelinin alışılmış örneklerden olmadığı söylenebilir. Özellikle redif kelimesi bakımından da gazelerde seçilen kelimelerin çok sık rastlanan kelimeler olmaması şiirleri ilgi çekici hale getirmiştir. Fehîm Divanı'nda savaşla bağlantılı olarak düşman ve düşmanla ilgili unsurlara da yer vermiştir. Kasidelerinde yer alan düşmanla ilgili unsurlar daha çok gerçek anlamıyla kullanılırken düşman redifli gazelinde savaş redifli gazellerinde olduğu gibi geleneksel tipler öne çıkmakta ve mecazi anlamda düşmandan söz edilmektedir (Batislam 2016: 277-301).

SONUÇ

Sonuç olarak, divan şiirinde yer verilen savaş ve savaşla ilgili çeşitli unsurlara bakıldığında savaşın hem gerçek hem mecazi anlamıyla şiirlerde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca "savaş", şiirin nazım şekli ve içeriğine bağlı olarak kasidelerde ve gazelerde değişik anlam ilgileriyle kullanılmıştır. Padişahların ya da devlet adamlarının övüldüğü kasidelerde övülen kişinin yaptığı savaşlarda düşmanları karşısında daima zafer kazanması ve onların kendisine verecekleri zarardan emin olması için dua edilir. Memduhun gücünü vurgulamak amacıyla savaşlardaki kahramanlığı ve yenilmezliği anlatılır. Savaşları konu edinen kasidelerde düşman karşısında etkili bir direniş gösteren devlet adamları övülür. Bu bağlamda kasidelerde daha çok gerçek bir savaştan söz edilir.

Gazelerde yer alan savaş ve savaşla ilgili unsurların kullanımında ise divan şiirinin geleneksel tipleri merkeze alınmıştır. Âşık-Sevgili-Rakip arasındaki mücadele savaş ve savaşla ilgili unsurlar yardımıyla anlatılmıştır. XVII. yüzyıl Divan şairi Fehîm-i Kadîm'in şiirlerinde ve incelememize esas aldığımız iki gazelinde de divan şiiri örneklerinin çoğunda olduğu gibi, savaş şiirlerin gazel olmasına bağlı olarak mecazi anlamlarıyla kullanılmıştır. Fehîm şiirlerinde savaşın yanı sıra savaşın taraflarından biri olarak düşmana da yer vermiştir. Fehîm gibi diğer XVII. yüzyıl divan şairlerinin şiirlerinde de savaş, düşman ve düşmanla ilgili unsurların daha çok kullanılması bu yüzyılın Osmanlı Devleti'nin ilk büyük toprak kaybını ve birçok savaşı, bir kısmı sonuçsuz seferi yaşadığı dönem olmasıyla izah edilebilir.

KAYNAKÇA

- Agoston, Gabor (2009). "Savaş, Osmanlı Dönemi". *DİA*. C. 36. İstanbul: TDV Yay.s. 196-200.
- Akün, Ömer Faruk (1994). "Divan Edebiyatı". *DİA*. C. 9. İstanbul: TDV Yay.s. 389-427.
- Batislam, H.Dilek (2016). "Divan Şiirinde Düşman". *Divan Şiirinin Benzetme Ve Hayal Dünyasından*. İstanbul: Kesit Yayınları. s. 277-301.
- Kurnaz, Cemal (1987). *Hayali Bey Divanı Tahlili*. Ankara: KTB Yay.
- Kuzubaş, Muhammet (2006). "XVII. Yüzyıl Şairi Mezâkî'ye Göre Lehistan Savaşı". *TurkishStudies /Türkoloji Dergisi*S. 2: 213-225.
- Öztürk, Murat (2015). "Gazadan Gazele: Divan Şiirinde Hamasi Gazeller". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*3 (12): 84-101.
- Sarıkaya, Erdem (2017). "Bağdatlı Ruhî Divanı'nda Osmanlı Savaş Kültürüne Ait Kavramlar". *Akademik Hassasiyetler, TheAcademicElegance*4 (7): 121-146.
- Sefercioğlu, Nejat (1990). *Nev'i Divanı Tahlili*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Selçuk, Bahir (2006). "Nef'î de Söz ve Savaş İlgisi". *EKEV Akademi Dergisi*10 (28): 233-246.
- Solmaz, Süleyman (2005). "Divan Şiirinde Sefer". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*S. 17: 133-145.
- Sona, Fatih (2019). *Osmanlı Şairlerinin Divanlarında Fetihler-Zaferler (18. yy.)*. 2. Baskı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Terzi, Mustafa Zeki (2009). "Savaş, İslâm Tarihi". *DİA*. C.36. İstanbul: TDV Yay.s. 194-196.
- Türkçe Sözlük* (2009). 10. Baskıdan Yapılan Tıpkıbasım. Ankara: TDK Yay.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1981). "Harb". C. 4. İstanbul: Dergâh Yay. s. 103-105.
- Uludağ, Süleyman (1996). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 2. bas. İstanbul: Marifet Yay.
- Üzgör, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. AKDITYK. Ankara: AKM Yay.
- Üzgör, Tahir (1995). "Fehîm-i Kadîm". *DİA*. C.12. İstanbul: TDV Yay. s. 295-296.
- Yaman, Ahmet (2009). "Savaş". *DİA*. C.36. İstanbul: TDV Yay. s. 189-194.

